

בנערותו בורח מדי פעם בפעם ולומד סייסות. בסוף ימיו ניסה ידו כמשולח ושדכן אבל נאלץ לשוב אל דוכן העגלה. ר' נחמן חלבן נסתתמו מקורות פרנסתו והוא כבש פניו בקרקע ו"נתעגלן".

פרקי הספר נקראים כספורי פלאים ותאורים רבים שיסודות שונים בהם, עוברים לפנינו בסך: אהבה לירושלים, נטיה לעממיות, חוש הומור מפותח וחן פולקלורי. ואין אלה דברי ספור גרידא; גלומים בהם עובדות ומעשים היסטוריים, שלוקטו מעתוננים ומספרי זכרונות על תולדות הישוב.

אך בעיקר מצאו את מתארם הנאמן בספורו של ארי אבן-זהב חייהם הפנימיים של יהודי ירושלים על כל אורותיהם וצלליהם. הימים היו ימי ה"חלוקה" ושלטון הכוללים והממונים, שהקפידו על מקבלי חסדם כחוט השערה. עגלני ירושלים נלחמים נגד רבונותם הנפסדת ובהומור רב מתוארים תעלוליהם; מעשה ולא אבו פרנסי הכוללים לערוב לקבוצת עולים יהודים מרוסיה, שקבלו רשות לשהות בארץ רק זמן קצר, כי ראו בכל עולה חדש משום מקפח חלקם ב"חלוקה". נתעוררו העגלונים ר' יצחק ואברהמלי משומד (בנעוריו היה עילוי, אך נקרא כך מפני שדבק בסוסים) לערוב להם. כשמלאו ימי הערבון דרשה המשטרה להביא לפניו את העולים. העגלונים דאגו לכך שאלה יתחבאו יפה ובמקומם ציוו לתפוש מספר יהודים אחרים, שהיו תושבי הארץ מכבר. דבר זה עורר שערוריה בעיר אבל לא הועילו כל ההוכחות שהנתפשים לא היו מבין העולים, כי חסרו להם תעודות אזרחות. ר' יצחק ואברהמלי משומד, נקראו לפני בית-דין של רבנים. אבל לבסוף הוכרחו פרנסי הכוללים לפדות את היהודים, שביניהם היו כמה מנכבדי ה"חלוקה" בכסף מלא.

העגלונים נלחמו גם כנגד קיצוניותם הדתית הנפרות של ראשי ה"חלוקה". קיים היה איסור על נגינה בכלי-זמר בתוך חומות ירושלים כזכר לחורבן. אך יונה העגלון חמד לו נגינה בקלרינט. הוא הסכים להיטיב את לבות הקרואים לחתונה בבית מיוחד.

בקשר יסודו של הועד הזה, כדאי להביא את תמצית הדברים שנאסרו ב"חלוקה" סלגים הניו-יורקי מיום 7-12-39:

בעין רעה מביטים תמיד על זרים. ביחוד בשנים שאינן כתקונן, מופיעים בחברה, בני אדם מרי נפש הנכונים למצא תמיד פסול במהגר ולתלות בקולרו כל צרה ותקלה. ברם לא נכון הוא הדבר הזה. מקרה פריץ קון — מוסיף העתון — הריהו יחיד במינו, יוצא דופן, כי במקומו ישנם מהגרים לאלפים ולרבבות שהביאו ברכה לארץ; ואם אישים כאלה — כארנסט הימינגוויי וויליאם גילסון — התיצבו בראש הועד הנ"ל — ערובה נאמנה היא, שהתנועה הזאת לעמוד לימין ילדי הנכר תכה שרשים עמוקים בחברה האמריקנית, מכיון שאהבת האדם זופי האמריקניות האמתית.

על דברים מלבבים ואנושיים כאלה אין לעבור בשתיקה בשעת חירום זה.

ז . ב . ר . ו . ש . י .

ארי אבן-זהב — ששים שנה ושנה

זהו ספור על חיי ירושלים כתוב בידי מספר אמן, על רקע עברה העשיר של הארץ, משנת תרל"א ועד אחרי ימי המלחמה העולמית. תקופה שלמה בתולדות העיר ירושלים על אישיה, מוסדותיה ואורח חייה עוברת לפנינו.

הספור סובב על ציר חיי העגלונים בירושלים. אנשים נחותי-דרגא אלה מסמלים את הרצון ליהנות מיגיע כפים והשאיפה לשחרור מכבלי החיים הפעוטים של ירושלים שמלפני "ששים שנה ושנה". הם הראשונים להגיח מהחומות לתוך הישוב הרחב ולהביא את בשורת החדש והרענן אל העיר. דמויות פשוטות ועממיות אלה, הן גבורי הספור הנלחמים כנגד כל המקולקל והנפסד בהוי הירושלמי.

העגלונים מגיעים למלאכתם ה"בוזיה" אם מתוך אהבה או הכרת. ר' יצחק היה

לנו שני ספרים פופולריים להבנת המחשבה היהודית והיונית: "ילקוט הדעות והמדות", ו"מורה דרך בפילוסופיה היונית". מגמתו של פרופ. רות בשנים האחרונות היתה לעזור ביצירת ספרות פילוסופית עברית, ועל כן ערך גם את סדרת ספרי המופת הפילוסופיים המוצאת על ידי האוניברסיטה העברית.

ב"ילקוט הדעות והמדות" ניתנו פרקים ממקורות המחשבה והמוסר היהודיים החל מבן-סירא וכלה בהרמן כהן. המלקט דלג במתכוון על התקופה התלמודית כי רצה לדון בעיקר ממקורות משניים. בדברי ההקדמה הקצרים יעיר פרופ. רות כי "כל אחד ירגיש, ובצדק, שהחסרתי הרבה". פיסקה זו מעידה שהמלקט עצמו הרגיש שלא הושגה המדה האפשרית של שלמות. הספר משקף בייחוד את הצד המוסרי והעיוני של היהדות ואין בו, הן למשל, לתנועות הקבלה והחסידות. אך הדברים שניתנו לוקטו בהבנה ובהבחנה והם מאירים באור יקרות את הדעות והרעיונות העיקריים של המוסר היהודי.

הספר פותח בליקוטים מהספרות החיצונית ובהם יש מלבד הדגשת אמונות ומצוות שונות גם מוטיבים כלליים. בליקוטים מספרות המחשבה והמוסר של ימי הביניים עובר מרכז הכובד מהכלל אל הפרט, בפרקים אלה מוקדש מקום רק לדעות פילוסופיות מופשטות, בייחוד תורת הרמב"ם, מוסבר היחס בין פילוסופיה ודת ומוארת תורת המוסר היהודי, שדרשה ענוה וצניעות. בפרק מיוחד הוא מביא ליקוטים מתוך הספרות היהודית שצמחה כתוצאה מתנאי החיים הקשים הגלותיים בימי הביניים. הלב מודעזע למקרא כמה דברים המתאימים היטב לימינו אלה.

נקשיב למשל, לתלונת ר' שאול מורשיה (בעל "גבעת שאול"), הקובל כנגד מארת הגלות: "זאת היא סיבת כמה הריגות וגרושים בגלותנו. כי כאשר נכנסנו לארץ אחת בעירום ועריה מגורשים מאחרת, חננו אלהים, ונקנה עושר ונכסים; ויהי כי מתו הראשונים אשר ידעו התחלת בואם שם איך היתה, וחיו בשלום,

"והנה עברו שני שמיים מחברת וועד חטאים" בדרך מחנה-יהודה ושמעו את קול הנגינה. כשבאו אל המקום וראו אשכנזי מגנן על "כלי נוצץ" תפשו בשולי הכפתנים שלהם ורצו אל שכונות-האשכנזים שמעבר למחנה-יהודה בקול צעקה:

"גוואלד, יהודים, שריפה!"

בעלי-מלאכה עזבו את הסדנות, חנונים — את החנויות, נשים תפשו את התינוקות על זרועותיהן — וכולם רצו אחרי השמיים "אל מקום השריפה".

"השתגעתם!" קרא גפח זקן מפוחם לשמיים, כשראה את הנעשה.

"האם אין זאת שריפה? — הרעימו השמיים — ירושלים בוערת באש!"

כך בציורי-החיי המתובלים בהומור רך, עולה לפנינו דמותה של ירושלים. אבן-זהב אומר כולו אהבה, הוא הרבה לשיר ולכתוב על עיר זו וגם מספור זה עולה ריח של שירה. והמאורעות עצמם מאירים את דמות העיר.

הנעימה העממית שבספור אינה גורעת מערכו אף כמלוא נימה. אדרבה, היסודות הפולקלוריים שבו ערבים לקורא ומוזכרים במידת-מה את כוחו של מגדלי, אנו נתקלים בביטויים ערביים עסיסיים, בשירי עם בעברית, יידיש ולאדינו ובמנהגי ירושלים הישנה. כל אלה מוסיפים גוון מיוחד לדברים.

בספור מורגש קצב התפתחותה של העיר ירושלים. הדליוֹאנסים, שבהם הובילו העגלונים את נוסעיהם, פונים מקום למסלות ברזל ולבסוף נדחים מפני האבטובוסים. עם תום פרשת העגלונים יורדת עלינו הרגשת תוגה כבדה.

"ששים שנה ושנה" הוא שלב נוסף בסולם התפתחותו האמנותית של ארי אבן-זהב.

י . ק ב ק ו ב .

ס פ ר י ח. י. רות

ח. י. רות, פרופ. לפילוסופיה בקתדרא על שם אחד-העם באוניברסיטה העברית, הגיש